

prvikrat leta 1539. Tega leta je dobil Anton baron Turnski in Svetokriški za 2360 gl. ren. v., katere je bil posodil v gotovini dvornemu denarničarju Antonu Angererju v Podbrežju, pravico, da sme pobirati desetino v Poljanah nad Škofjo Loko proti Idriji. Prvotno je bil grad, kolikor se dá določiti, last one slavne rodovine Lenkovičev, ki so se tako zmagovito borili s Turki in se v zgodovini Kranjske in Hrvaške mnogokrat omenjajo. Za Lenkoviči je prešel v last Burgstallovcem, jako stari rodbini na Kranjskem, ki je imela tudi po drugodi mnogo grajščin in posestev.

Za temi pa je bila rodbina Bonazzijev njegova lastnica nekako do l. 1773., ko so ga prodali Turjaškim gospodom. Od teh pa so ga podedovali Apfaltrerni, ki mu še sedaj gospodujejo.

Na grajskem vrtu je bila nekdanj prav čedna kapelica, posvečena sv. Florijanu, katero je sezidal leta 1697. Adam grof Burgstallski. Tu so obhajali nekdanj prav slovesno proščenje (žegnanje) na dan sv. Florijana in sv. Ane, ko je prihajala sem neštevilna množica ljudij iz vse Bele Krajine in od daleč sèm s Hrvaškega. Sedaj pa je skoro v razvalinah. L. 1859. se je zadnjikrat maševalo v njej.

I. Šašelj.

Slovstvo.

SLOVENSKO SLOVSTVO.

Knjige Matice Slovenske.

Poknežena grofija Goriška in Gradišćanska. I. del. Prirodnoznanstvi, statistični in kulturni opis. (22 podob.) Spisal S. Rutar, c. kr. gimnazijalni profesor. Ljubljana 1892. — Natisnila R. Miličeva tiskarna. 8°. Str. 116. — Marljivi naš pisatelj, starinar in zgodovinar prof. Rutar nam je podal že marsikaj poučnega berila. Zlasti je zaslovelo njegovo imé, ko je leta 1882. izdal «Zgodovino Tolminskega». V «Letopisih Matice Slovenske» je v preteklih letnikih zanimivo opisal prazgodovinske izkopine na Slovenskem, a letos nas razveseljuje z vrlim opisom «Poknežene grofije Goriške in Gradišćanske». Doslej so z večine samo inostranci, nevešči našemu jeziku, opisovali «Slovensko zemljo», ter v svojih spisih tu pa tam brezpotrebno omenili, kar niti resnično ni, i s tem zavédlí celó domačine, da imajo včasih nepravé pojme o lastni domovini. Knjiga Rutarjeva je v obče jako temeljito izdelana po najnovejših podatkih deželne in državne statistike, in opis se drži najboljših (tudi nemških) virov. Sevéda je gospodu profesorju njegova ožja domovina bolj znana nego Kras, in od todí neke male nedostatnosti v njegovem sicer krasnem opisu.

Za nemško «Grotte» rabi pisatelj «skapnico». No, beseda je pravilno narejena, dasi je prosto ljudstvo ne rabi, nego pravi «jama»; ako je navpična, pravijo «vdrtina», ali če je jako strma, «pečina». Opis jame «Vilenice» pri Lokvi ne odgovarja povsem istinitosti. Bil sem trikrat v njej ter jo v nekdanjem goriškem «Glasu» opisal, a poznam le jeden vhod, ne pa dveh. V globini

ni tekoče vode, nego le mala lokvica iz scejene vode; še ta presahne, kadar dolgo časa ni dežja. Trebenska jama, ki je pa že v tržaški okolici, ima na dnu, 300 m globine, malo jezero, o katerem pa tudi natančno ne vedó, ali odtoka, ali ne. Po najzadnjih preiskavah podzemelske struge Škocijanske Reke je gotovo, da Reka ni v nikaki zvezi s trebensko jamo, kar so doslej malone vsi učenjaki vprek trdili in učili. «Slavnoznaní park» pri Devinskem gradu se imenuje «Črnikovica» po «vedno zelenih hrastih» (quercus ilex) ali «črnikah» (str. 6). Dalje: Voda «Aurisina» je bila napeljana v Trst že l. 1858. (ne 1885) in se po domače imenuje «Brójnica» (ne Brojanica). — Tudi pri železnici so od Divače in Gorenj doli pri Povirju, Merčah in Sežani prizajni, obraseni in ne pusti kraji (str. 6).

«Ilovičasta prst» — terra rossa — se po domače imenuje: «rijavica zemlja»; ona bolj črna prst iz sprhnjenega gnoja in listja je: «prhljica zemlja»; ilovnata zemlja je «težka» in «prhljica» je bolj lahka zemlja. Kjer je dosti zemlje, tam je «debelina», a kjer je je malo, «tenčina» ali «škrpeljina» (str. 13). — K str. 15. V »Sopadi« nad vasjó Podbreže, proti jugu od Štorij, je tudi tenka (pol metra) žila premogova. Ta premogova plast se še dalje zasleduje proti Povirju in čez hribove pri Lipici in Bazovici, leži položno proti severozapadu; obe plasti sta globoko pod Krasom kakor v skledičasto podanjo sklenjeni, in se brzkone potezata dalje pod Jadransko morje. Okamenine kažejo, da sta obe žili prav iste tvorbe. (Osobito mnogo je okamenelih polževih hiš vrste «melania».)

K str. 26. «Žekanc ali Volnik»? V pogorju, kateremu pravijo «Žekanc» (neki Ptusák je trdil, da je nemški «Schneegans»), v «Žekancah» ali

bolje v «Žeknicah» (od «žekenj-žepenj», liku podobnih udrtin, kamor se voda izgublja), je najvišji grič «Volnik». Temu je dal pokojni Kandler italijansko ime: «monte Lanáro», češ, volna je lana, torej Volnik = Lanáro; pa menda je izvajati od volóv, ki so jih nekdanj veliki ondod paševali. Okoli Repentabra je več gričev, ki imajo vsak svoje imé: Selski hrib, Okrogli vrh, Ostri vrh, Kilovec, Maraševce, Krapni vrh. Dalje čez vipavsko cesto proti Sežani: Babece, Medvéjk (ne Medvedjak), Črnjevece, Lenivce, Sežanski Tabor. Pri Vrhovljah: Golec, in proti Babicam: Kožljek. Od Sežane naprej proti vshodu vspešdoma z južno železnico: Planina, Gora (na zemljevidu napačno «svati vrh»), Povirski Tabor, Štirnica, Srednji vrh, Brštéva, Gorenjski vrh, Straža, Kožljek (pri Divači); a od Sežane proti Lokvi: Sédalnik (Zidovnik), Poljána, Veliki hrib, Široki hrib, Školnatič, Stari Tabor, Lisičji hrib, Vršiči, Strmec, Klemenoga, Brnjačica, Triglavice, «Kamni Vrh», kjer mejijo tri občine: Divaška, Povirska in Lokávška. — «Sopáda» ni nad Povirjem, ampak pri Štorijah nad Podbrežami. Ves oni nizki hrbet od Podbrež naprej do Vremščice je «Gáberk». Vrhunec na Gábrku je «Čebúlovica» (ne Čebulovec). Nad Štorijami proti Senodoljam in Dolenji vasi je hrib «Selévec» (ne Slivec).

Na južni strani Lokve držijo hrbti proti vshodu: Maček, Kokuš, Ožeg, Veliko Gradišče, Čuk, Golec (na zemljevidu: Uhanci!), Krčélj (Kerzel), Poljansček, Videž, Mataroga.

K strani 32. Najnovejše preiskave o Timavu dokazujejo, da so stari klasiki poznavali dvojni Timav: «Amnis Timavus» = reka Timav, in «Fontes Timavi» = vir Timavov. Reka Timavus je Soča pri svojem izlivu v morje in vir Timavov je «Štivanska voda». Ime Sôca, latinsko Sontius, italijansko Isonzo, izvajam od besede «jaz» ali «jazva», torej: Jazóntija reka, v globokem prepadu ali strugi, v »jazu« tekoča voda. (Primeri: Jeléna = Lena, Josef = Sepp itd.) V zgornjem teku je resnično Sôca = jazónča, a v nižini pri morju se izgublja v «timah», močvirju, lokvah, lagunah, je torej «Timav».

K strani 41. Na Krasu pravimo, da se burja hudo «zaganja». Kraševce ne pozná izraza «veter veje». (Nemški: der Wind weht.) O pihanju burje imamo za te stopnjevine znamenja: Mala burjica diha, potem pihljá, dobro piha, hudo se zagánja, jezno burjáca gučí (golčí), je strahovita burjáčina, da hoče vse vzeti in ugonobiti. Južni veter, jug, morski veter pa pólje, tedaj bo dež. Kadar veter le po hipih piha, pravimo, da «dela ohlipe».

K str. 47. Po Krasu maja meseca po senožetih lepo cvete zvezdna ledenica (narcissus poeticus); mečkov (gladiosus) ni po kraških senožetih.

K strani 52. Tomajska dekanija ima pet župnij: Tomaj, Povir, Sežana, Repentabor in Avber. V Repnem ni župnije, ampak je le župánstvo.

K strani 79. Velikanski kupi pepela v pečinah iz prazgodovinske dobe dokazujejo, da so že takrat dobro golili Kras. A od kodi je dobivalo mesto Oglej lesa za stavbo in drva za ogenj? Mar ne večinoma s Krasa? In v prazgodovinski pečini pri Gabrovci ni-li največ kostij in zobóv od kože in ovce? Kože niso nikjer prijateljice

gozdom, a moralo jih je nekdanj biti silno veliko po Krasu, torej ni mogel biti kraški svet ves pogozden. Lahko si mislimo, da je bil kedaj še večja goličava nego dandanes, sevé, razmeroma po raznih krajih.

Slavospévi kraškemu pogozdovanju na 80. strani knjige so pretirani. Štirideset let že pogozdujejo Kras, a uspehi nikakor niso tako sijajni, kakor bi si človek mislil, ki stvari ne pozna. Kakó «raste blaginja» vsled «pogozdovanja» pojasnjujejo nam interpelacije državnih in deželnih poslancev slovenskih in hrvaških.

K strani 86. «Tudi drugod so imenitni kamenolomi, n. pr. na Colu in pri Repnem.» Ta stavek bi se imel malo drugače glasiti: «Veliko, čez dvajset, je lepih kamenolomov v župniji Repentaborski, kamor spadajo vasi Repno, Col, Voglje in Vrhovlje. Do petdeset je tu samo domačinov kamenárjev ali kamenosekov, če ne štejemo onih, ki so iz bližnjih krajev. Skoro ves kamen za spomenike dobivajo ljubljanski kamenoseki iz teh Repentaborskih kamenolomov. Od todi pošiljajo kamen v Trst, v Ljubljano, na Dunaj, v Pešto in v Berlin. Tavčarjeva palača, «cigarfabrika» in stolp cerkve presv. Srca v Ljubljani so iz tega kamenja; v Trstu je lepa protestantovska cerkev vsa iz kamenoloma na Glinici pri «Repentabru», ali ako ne ugaja to imé — pri «Colu». — V Rodiku pa, kakor omenja knjiga, ne lomijo kamenja, da bi ga izvažali, in ni posebnih kamenolomov ali «jav», kakor po domače rečemo. Na Krasu ni v navadi reči: «Kamenje lomiti», ampak po starem: »Kamenje trgati«, «stene sekati», ali po italijansko «kavirati».

Dostaviti bi bilo tudi, da pri Repnem kopljejo pesek «varnik» (italijansko saldame), katerega vozijo v Trst, posebno v Lloydove livarne.

K strani 88. «V primeri z drugimi avstrijskimi deželami je živinoreja na Goriškem še na nizki stopinji, a vendar se je od l. 1857. zelo povzdignila.» Nimam sicer statističnih podatkov iz prejšnjih let, pa smelo trdim, da na Krasu se živinoreja ni povzdignila, ker je vsled «pogozdovanja» veliko manj pašnikov in so prekoristne ovce malone povsodi zatrli. Bilo je pred 50 leti v Sežanskem okraju čez 20.000 glav ovác, a sedaj jih ni niti 2000.

K strani 114. Po Krasu pravijo «Tórklja» ne «štórklja» onemu nekdanji «Ježi Babi» podobnemu bitju. Nekaj pripovedek in vrah je najti v «Letopisu Matice Slov.» 1882/83 na straneh 331—342. — O «dahovini» na Krasu v «Kresu» l. 1885., str. 212. — Preveč novošegni izrazi se mi zdé str. 7: siromašni «ihtiofagi» (ribojedci); str. 14: voda je razjedla in «erodovala» (isto kar razjedla). — O 22 slikah omenjamo, da so večinoma slabo tiskane.

Tiskarski pogréski: str. 102. Eusebii Caesar mesto Caesar.; str. 108. Circolo catholico mesto C. cattolico; str. 108. Bollettino della societá agrariá mesto Bollettino dela societá agraria.

Mat. Sila.

Konec lanskega leta nas je razveselil z nekaterimi knjigami, ki prav živo pričajo o našem napredovanju, pa bodo tudi poživile in vnele Slovence za krepkejšo delo. Te knjige so: Wolfov slovensko-nemški slovar (l. sešitek), Janežičev